

El *botavant*(ALDC, VII, 1681. El *botavant*)

El *botavant* és un “instrument de ferro en forma de pala amb què els ferradors rebaixen i igualen les peüngles dels cavalls, dels muls, etc.” (DIEC; veg. ALDC, il. 1572 del vol. IV i il. 2162 del vol. VII); alguns informadors el defineixen “com un ganivet” 95, “que serveix per a espalmar les potes” 131 o “per a tallar el caixco dels animals” 165; aquest sentit (s. XVI) té per base un altre d’anterior, “mena d’arma, a manera de llançó o coltellàs” (s. XIV; DECat). El mot és un compost del present d’indicatiu de *botar* “llançar” ant., ‘moure o moure’s bruscament, com fent un salt’”, pres del fr. ant. *boter* ‘colpir, empènyer’ (< fràncic *BÖTAN) (DECat) o, menys probablement, del cèltic *BOTA ‘colpejar’ (DHLF), i de *avant* (< llat. vg. AB ANTE); el primer element es troba en *botant* 92, 110, part. de present d’aquell verb; les var. mantenen preferentment l’articulació [o] de la primera síl·laba, pel fet de rebre un accent secundari, fins en poblacions de l’àrea or., mentre que la pronúncia amb [u], en aquesta mateixa àrea (on [o] àtona > [u]), hi és escassa (12, 53, 56, 69); altres var. amb [o] són *botavanc* 115, amb canvi d’oclusiva final [t] > [k]; *potavant* 65, per intercanvi de [b] = [p], probablement per atracció de *pota*, la part que es rebaixa; *botamant* 87, 93, 94, per equivalència acústica de [b] = [m] (cf. Veny, 1986 b), que en el sentit de [b] = [g] ha actuat també en *botagant* 50 (cf. Veny, 1989 a); el canvi a voltes ha afectat la [o] inicial, que s’ha centralitzat, sigui en [a], *b[a]tavant* 24, *b[a]davant* 20, per homonimització semàntica (“va davant”, indicant el sentit del moviment), o en [ə], *b[ə]tavant* 10, 19, 26, 33, 36, 42, 43, 46, ajudant-hi l’assimilació de les altres dues vocals centrals.

Semblen adaptacions de *botavant* i amb substitució de *botar* per *pujar*, els intrusos *pu[χ]abante* 130, *pu[χ]amante*, *pu[χ]aman* 132/*pu[χ]amà* 132, *pugamante* 153, amb adaptació de la velar /χ/ = [g] pel punt d’articulació (cf. Veny, 1994: 73-74); *putxaman* 158 (amb equivalència acústica B = M), de **putjaman*, amb tractament apitxat, més alterat en *futxamà* 167, potser per homonimització amb *futxir* ‘fugir’.

La idea de ‘tallar’ és present en el genèric *tallant* 25, 52, 118, 165, 172, part. de present de *tallar* (< TALEARE), i en els compostos *tallacascos* 12, 57, *taiacascos* 42, 45 (← cast. *casco*, deverbals de *cascar*), *cortacascos* 100 (← cast.), *escurçacascos* 95, *escur[θ]acascos* 108 (*escurçar* < EXCURTIARE). Pesa la idea de ‘retallar’ en *r[aw]nyapeu* 8, format amb el present d’indicatiu de *raunyar* (← oc. *raunhar*, i no del fr. *rogner*, com proposa el DECat), monoftongat en *ronyapeus* 7 i en *rollapeus* 1 per l’equivalència de palatals [ɲ] = [ʎ].

El sentit de ‘raspallar’ es troba en *espalmador* 122, 137, 139, amb canvi de prefix en *despalmador* 138, der. de *espalmar* ‘raspallar’ (< ‘treure, llevar amb la palma de la mà’).

La semblança amb altres instruments ha generat *cutxilla* 159, 162-164, 169 (var. sonoritzada *gutxilla* 160), pres del cast., i *trinset* 3, 4 (der. de *trinxa* < fr. ant. *trenchier*), que designen un tipus de ‘ganivet’; *paleta* 161, 165, 170, com a ‘instrument proveït de mànec’; *escarpe* ‘eina de ferrer que serveix per a partir metalls’ 148 (< SCALPRUM, cf. mapa 991); *alegra* 180, pres del cast. *legra*, amb pròtesi vocàlica, antic instrument de cirurgia, on prové de LIGŪLA ‘cullera, llengüeta’; *espuela* ‘esperó’ 189, pres del cast.

La motivació de *llambroix* (s. XV; doc. val.: Pla, 1880 i Martí Gadea, 1909; men.: Febrer Cardona, v. 1830 [2001]; mall.: Figuera, 1840) no resulta clara; es tracta d’un deverbals de *llambroixar*, del llat. vg. *LAMBRUSCIARE ‘revertir, teginar’, der. del llat. vg. LAMBRUSCA (cl. LABRUSCA ‘vinya silvestre’) (DECat); creiem, però, que la baula semàntica que uniria el valor modern de *llambroixar* ‘rebaixar les peülles de les cavalleries’ a l’etimologia seria l’hipotètic de ‘treure, llevar els pàmpols de la vinya’. Var.: *ll[e]mbroix* 76, amb canvi de [ə] > [e] per assimilació a la palatal; *lambroix* 131, que conviu amb *llambroix*, en zona de contacte de llengües on es té present la convivència de casos com *llengua/lengua*, i que també explicaria *desambroix* 182 a partir d’un nucli **ambroix* desaglutinat de **lambroix*; *llambruix* 83, 84, deverbals format a partir de *llamb[r]uixar*, com es pronuncia en poblacions eiv.; *broixa* 175 hauria sortit d’una eliminació de prefixos.

Ferro a peu 6 és un híbrid de lèxic cat. amb sintaxi fr. (*ferro* < fr. *fer*).

Finalment, l’alg. *rosineta* 85 és una adaptació cat. del sard *russinitta*.

Des d’una perspectiva geolingüística, notem la presència majoritària de dues grans àrees: *botavant*, de la major part del Principat, i *llambroix*, propi del tort., val. i bal., concomitància que es repeteix sovint (cf. Veny, 1958-1960). Atès que *llambroix* es documenta en algun autor del cat. central, cal pensar en una convivència d’aquest mot amb *botavant*, que explicaria la seva expansió al val. i bal. Són geosinònims de petites àrees l’intrús *pu[χ]aman*, en punts ponentins i val. dòcils a la interferència; *raunyapeu*, hereu de l’oc.

Són mots normatius *botavant*, *llambroix*, des del DOrt, 1917.